

Türkiye'deki Ekonomik Krizin Sebepleri

Yazımızın birinci bölümünde Dünyadaki ekonomik buhranı inceledik. Bu yazımızda Türkiye'yi inceleyeceğiz.

Türkiye'nin 1980 yılların başında iç borcu yoktu. Dış borçlar 17,5 Milyar dolardı. Onu da yapılandırmıştık. Bu dönemde iki komşumuz İran ve Irak savaşıyordu. Bu sayede bizim İhracatımız patlama yapmıştı. Ama yine de en az satışı biz yapmıştık. Ayrıca petrol fiyatları varili 36 dolardan 8 dolara gerilemişti. Yani dış şartlar bizim hiçbir katkımız olmadan lehimizeydi.

1983'de Turgut Özal iktidara geldiğinde enflasyon %28 idi. Özal'ın 1982'de hükümetten ayrılırken bıraktığı banker vurgunu dışında toplumda kargaşa yoktu. Özal, %28 enflasyonun yüksek olduğunu, bunun toplumun ahlâkını bozacağını anlatarak bize kalemlerle enflasyonu aşağıya çekeceğini gösterdi.

Ama sonraki yıllarda enflasyonun aksine sürekli yüksek olduğunu yaşadık. Çünkü 1983 sonrasında bütçe disiplini aşmak için, Sayıştay'ı denetim dışı bırakan neredeyse bütçe büyüklüğünde fonlar oluşturuldu. Yurt dışından borç bulunarak yoğun bir harcama dönemine geçildi. Alınan borçların çoğu, öncelikli alanların yerine ekonomik yapıyı güçlendikçe yapılması gereken ihtiyari alanlara harcandı. Böylece ekonomimiz tamamen dışarıdan gelecek paralara bağımlı hale geldi. 1988'e kadar süren İran – Irak Savaşı ve petrol fiyatlarındaki düşme ile ülke içerisindeki huzur pek bir işe yaramadı.

1987 sonunda dolar kısa sürede 750 TL'den 1.400 TL'ye fırladı. Hâlbuki aynı dönemde dolar, dünyada değer kaybediyordu. ABD'de 1986 yılından itibaren sürekli düşen dolar, 18 Ekim 1987'de bir gecede %25 düşmüştü. Bizdeki yanlış borçlanma ve yanlış yatırımın sonucu bu duruma düşülmüştü. Ayrıca bankaların dövizde fazlalık tutmak için, reeskont kredilerini sonuna kadar bu iş için kullanmalarının da etkisi oldu. Bankaların fazla döviz tutma istekleri, Hazine'nin dış borçları öderken bilhassa 1986 – 88 arasında yığılan döviz ihtiyacını karşılama hevesleriydi. Çünkü Hazine kâğıtları çok kârlı ve garantiydi.

İşte bu ortamda 4 Şubat 1988 kararları alındı. Ekonomik bunalımı aşmak için yeni tedbirler paketi açıklandı. Böylece yanlış düğmelenen ilk düğmeden sonra hatalar devam etti. Türkiye o günden itibaren sadece para – kredi politikalarıyla ekonomiyi yönetmeye çalışmaktadır.

1991 – 2002 arası hükümetler ortaklıklardan oluştu. Bu hükümetler içerisinde köklü tedbirlerin alınması zordur. Yine de Refah – Yol Hükümeti döneminde uygulanan Kamu hesaplarının bir havuzda toplanması faydalı oldu. Daha sonraki DSP – MHP – ANAP Hükümeti döneminde bankalar reformunun gerçekleştirilmesinin yararlarını günümüzde bile görüyoruz.

2002'den günümüze tek başına ezici çoğunlukla AKP iktidarı vardır. Aynı dönemde dünyadaki ticaret hacminin yükselmesi, hiçbir ülkede ekonomik bunalımın olmaması, AKP hükümetlerinin önemli şanslarındandı.

Ama maalesef AKP Hükümetleri, Türkiye'nin önüne çıkan bu şansını iyi kullanamadılar. Çünkü ekonomi yönetimi denilince para-kredi politikalarından başkasını düşünemediler. Sonunda gelişmiş ülkelerin uyguladıkları ekonomik tedbirlerin aynısına uydular. Hâlbuki Türkiye'nin ekonomisinin yapısıyla, gelişmişlerinki çok farklıydı. Nitekim 1999 Ocak ayında ABD Hazine Sekreteri, AB ve Japonya'ya şöyle söylüyordu: "Dünya zenginleşmedikçe, biz zenginleşemeyiz. Bizim nüfusumuz dünyanın %15'i ama gelirden %79 pay alıyoruz. Bu böyle gitmez. Diğer ülkelerdeki istihdamı artırmalıyız. Sanayi üretimini diğer ülkelere kaydırmalıyız. Biz sanayi ötesi topluma geçmeliyiz."

Aslında Gelişmişlerin bu söylediklerini yapabilmeleri çok zordur. Çünkü bunu başarmak için, çok yüksek bütçe açıklarına razı olmaları gerekir. Böyle bir riski de her hükümet alamaz.

Gelişmişler 2003 yılında Petrol fiyatlarının artmasını da fırsat bilerek, yeni ve kolay bir yöntem uyguladılar. Ortalıkta dolaşan sıcak petrol paralarını tüketime yönlendirdiler. Böylece arz yanlı değil talep yanlı olarak ekonomiyi hareketlendirdiler. Tüketime gayrimenkul ağırlıklı olması sonradan sistemi tıkadı. Çünkü binalar inşa edilirken ekonominin bir bölümünü canlandırır. Ama inşaat bitince, bina içinde üretim olmazsa, istihdama katkısı belki de kalmaz.

Tüketime dayalı büyüme AKP Hükümetlerinin de kolayına geldi. Eğer tüketim; alınan kredi yani borçlarla değil de, halkın tasarruflarıyla yapılırsa büyümeye gerçekten faydası olur.

AKP Hükümetleri halkın oyunu alabilmek için, konuları nalıncı keseri gibi kendilerine doğru yontmaya çalıştılar. Kimi zaman rakamlarla oynadılar, kiminde istatistiklerin temellerini değiştirdiler. Halktan oy aldıkça da uyguladıkları politikaların doğru olduğunu zannettiler.

Hükümet faizler düşüyor dedi. Hâlbuki düşen nominal faizlerdir. Ama gerçek (reel) faizler düşmemiştir. Nitekim gariban memur, işçi ve emeklilerimiz yıllık %24 – 27 arası faizle borç alırken sevindiler. Eskiden %70 – 80’le alıyorduk dediler. Ancak maaşlarına yapılan yıllık zam %7’leri geçmeyince, durumu fark etmeye başladılar. Yani gerçek faiz yine yüksekti. Esnaf da eskiden SSK ve vergi cezalarının faizleri yüksekti, şimdi düştü diye düşündü. Ama enflasyon %8 iken, ödediği faizler %30 civarında oldu.

Hükümet ihracatımız artıyor dedi. Hâlbuki ihracatımızdaki katma değer, artmak bir yana düşüyordu. AKP iktidarları ihracatımız arttı diyebilmek için, Dâhilde İşleme Rejimi (DİR) kurallarını değiştirdiler. Malların Türkiye’ye girişten itibaren, ülkemizde 3 yıl sonrasına kadar kalmasına izin verdiler. Böylece bu tip ithalatı ve ihracatı denetim de zorlaştı. Sonuçta ihracatımızın motoru olan otomotiv ve tekstil sektöründe yaratılan katma değer %6 – 7’lere indi.

Hükümet, enflasyon düşüyor, döviz düşüyor dedi. Hâlbuki enflasyon bir bizde değil, dünyada düşüyordu. Bunun birkaç sebebi vardı. Birincisi dünyada doların değerinin düşmesidir. Dolar 11 Eylül 2001 olayından bir süre sonra düşüşe geçti. Bu ABD’nin uyguladığı politikanın bir sonucuydu. 2002 yılında sanayimizde 100 birim katma değer üretmek için 75 birimlik ithal girdi gerekirken, AKP döneminde %92’lere ulaştı. Bu durum enflasyonun düşmesine ekonometrik yöntemle ciddi etki yapar. Bu durum diğer taraftan, dövizin düşük olmasına rağmen ihracatın artmasını da kısmen açıklar.

Enflasyonun düşmesinin bir diğer sebebi Çin’dir. Çin’den yapılan ithalâtlar 2002 yılına göre yaklaşık 20 kat arttı. Yani Türkiye’ye çok ucuz mallar girdi. Diğer taraftan AB üyelerinden ithal ettiğimiz malların önemli bir bölümü, Avrupalıların Çin ve diğer Uzak Doğu ülkelerinde ürettikleri mallardan oluşmaktadır. Dolayısıyla aynı mal Avrupa’da üretilirken 10 Euro ödüyorsak, şimdi fiyat artışlarıyla 12 Euro ödememiz gerekirken, aksine 3 – 4 Euro ödüyoruz. Yani AB ülkelerinden yaptığımız ithalatın birim fiyatları da düştü. Enflasyonun düşmesinin bir diğer nedeni, tarım ürünlerimizdeki düşüştür. Bu sebeple tarım sektörümüz uzun süre büyümedi, aksine daraldı. Çiftçimiz perişan oldu.

Enflasyonun düşmesinin bir başka dış sebebi, ülkeye gelen sıcak paradır. Sıcak para tamamen üretime ve tüketime gitseydi enflasyonist baskı yapardı. Ama daha çok sanal ekonomik ortamda ve gayrimenkul piyasasında kaldı. Nitekim hem sanal ekonomik ortamın en önemlisi olan borsada fiyatlar çok arttı. Hem de gayrimenkul fiyatları sürekli katladı. Bu iki artışın da enflasyona etkisi az oldu.

Hükümet, büyüyor dedi. GSMH artıyor dedi. Hâlbuki büyüme, üretimde çok azdı. Tarım üretimi düşmüştü. Borsadaki şirketlerin değerleri borsa yükseldikçe, değerleri

artmış göründü. Bu durum GSMH'yi artış yönünde etkiledi. Diğer taraftan artan gayrimenkul fiyatları da GSMH'yi büyüttü.

Hükümet, dış ticaret hacmimiz artıyor dedi. Hâlbuki ihracatın, ithalâtı karşılama oranı artmıyor, aksine çoğu yıl düşüyordu.

Hükümetin büyüme rakamları bile maalesef güvenilir değil. Üretimimiz artıyor, demek ki büyüyoruz diyorlar. Hâlbuki üretimdeki artışlar büyümeyi tam yansıtmaz. Eğer yaratılan katma değer de artarsa, o zaman gerçek büyümeden bahsedilebilir. Diğer taraftan net büyüme, enflasyon düşüldükten sonra ki büyümedir.

Büyümeyen bir Türkiye ekonomisi yüksek boyutta finansal yatırım çekemez. Tasarruflarımız da yok derecesinde olduğundan daralma sürer. Aslında bu durumda TL'nin değer kaybetmesi beklenir. Ama aynı ekonomik şartlar ABD'de de olduğundan, dolar değer kaybediyor. Bu sebeple TL'de devalüasyon olmuyor.

Her iyi sonucu kendisi yapmış, her kötü sonucu dünyanın bize etkisi olarak gösteren Hükümetimiz devalüasyon olmamasını kendi başarısı gibi gösteriyor.

Aslında küresel ekonomik buhran olmasaydı, Türkiye'nin hali daha kötü olacaktı. Şimdi bazı şanslarımız var. Gelişmiş ülke borsalarında çok kaybeden sıcak paranın bir bölümü Türkiye gibi birkaç ülkeye yöneldi. Türkiye'de henüz faizler dünya ortalamasından yüksektir. Ayrıca Türkler, borcuna sadık bir ülke olduklarını geçmişte ispatlamışlardır. Avrupalılar için, Macaristan'dan Japonya'ya kadar olan bölgede Türkiye gibi güvenli ve kârlı iş yapabilecekleri, bilgili ve kabiliyetli başka pek ülke yoktur. Ayrıca Avrupa için, Çin'de üretim yaptırmak zordur. Çünkü hem kendilerinin gidip gelmeleri, hem malların nakliyesi, hem de Çinli bazı iş adamlarının güvensizliği açısından maliyetleri artırıcı unsurlar var. Şimdilerde Avrupalı bazı iş adamları Türkiye'ye, ucuz iş gücü ve üretim kabiliyeti açısından, Avrupa'nın Çin'i gözüyle bakıyorlar. Dolayısıyla yatırımlarını Türkiye'ye kaydırmaya çalışıyorlar. ABD ve Avrupa borsalarında zarar eden Arap sermayesinin de gözü Türkiye'de.

Dolayısıyla küresel ekonomik buhran, Türkiye'deki ekonomik buhranın şiddetini azalttı. Aksi takdirde buhran sadece bizde olsaydı, AKP hükümetlerinin sadece kendilerini ve özel destekçilerini düşünen tavrıyla ezilir kalırdık.

İsmail Hakkı KÜPÇÜ